

Лапка В.-А.П.,
аспірант,
Науково-дослідний інститут публічного права
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Кузьменко О. В.,
доктор юридичних наук, професор

ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

В умовах повномасштабної військової агресії російської федерації проти України значно зросло навантаження на правоохоронну та судову систему держави, що зумовлює підвищену роль судових експертів у процесі розслідування злочинів, пов'язаних із військовими діями. Масштабні руйнування цивільної та критично важливої інфраструктури, численні випадки воєнних злочинів, таких як убивства, катування, сексуальне насильство, насильницькі зникнення, депортація населення, мародерство та знищення культурної спадщини, потребують всебічного науково обґрунтованого аналізу та належного документування.

Судовими експертами є особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань (ч.1 ст. 10 Закону України «Про судову експертизу») [1]. Будучи учасниками судового процесу вони надають експертний висновок, на підставі проведеного ними спеціального дослідження, який у судовому процесі може виступати особливим доказом по справі. Відповідно, експерти повинні володіти необхідними спеціальними знаннями, досвідом та навичками з досліджуваних питань. Така вимога міститься і в процесуальному законодавстві, зокрема ч. 1 ст. 68 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – *КАСУ*) [2].

Базовим нормативно-правовим актом, що регламентує експертну діяльність та визначає правовий статус судового експерта, є Закон України «Про судову експертизу» [1]. Зокрема, відповідно ст. 13 Закону України «Про судову експертизу» (далі – *Закон*) незалежно від виду судочинства судовий експерт має право: подавати клопотання про надання додаткових матеріалів, якщо експертиза призначена судом або органом досудового розслідування або ознайомлюватися з матеріалами справи, що стосуються предмета судової експертизи; вказувати у висновку експерта на виявлені в ході проведення судової експертизи факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання; з дозволу особи або органу, які призначили судову експертизу, бути присутнім під час проведення слідчих чи судових дій і заявляти клопотання, що стосуються предмета судової експертизи; подавати скарги на дії особи, у провадженні якої перебуває справа, якщо ці дії порушують права судового експерта; одержувати винагороду за проведення судової експертизи,

якщо її виконання не є службовим завданням; проводити на договірних засадах експертні дослідження з питань, що становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб, з урахуванням обмежень, передбачених законом [1]. До основних обов'язків експерта відносять: 1) провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок; 2) на вимогу особи або органу, які залучили експерта, судді, суду дати роз'яснення щодо даного ним висновку; 3) заявляти самовідвід за наявності передбачених законодавством підстав, які виключають його участь у справі (ч. 1 ст. 12 Закону) [1]. Фактично аналогічні права та обов'язки закріплено і у Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [3].

У воєнний період особливе значення мають також міжнародні договори, зокрема Римський статут Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) [4] та Женевські конвенції 1949 року та їхні Додаткові протоколи (1977р.) [5, с. 23-26], що визначають правила ведення бойових дій і відповідальність за порушення норм міжнародного права. Так, дотримання положень Римського статуту, який встановлює юрисдикцію Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) щодо міжнародних злочинів (геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини) є критично важливими. Це зумовлено, перш за все тим, що експертні висновки мають відповідати міжнародним стандартам доказовості та, відповідно, бути визнані прийнятими до розгляду в МКС.

Необхідно зазначити, що правила процедури Міжнародного кримінального суду містять норми, зокрема статті 42, 43, 56, 93, які передбачають можливість залучення експертів до діяльності Міжнародного кримінального суду [6] а правило 19 «Expertise in the unit» регулює можливість звернення за експертизою в різних випадках [7]. Зважаючи на це важливим є дотримання усіх міжнародних вимог щодо збору та фіксації злочинів у сфері гуманітарного права.

Женевські конвенції 1949 року та їхні Додаткові протоколи (1977 р.) [5] визначають правила ведення бойових дій та захисту цивільного населення, військовополонених, медичних працівників та гуманітарних місій. Вони регламентують правила поведінки з військовополоненими та цивільними, встановлюють відповідальність за руйнування об'єктів цивільної інфраструктури. Відповідно, врахування положень даних міжнародних договорів дає змогу судовим експертам належно оцінювати факти жорстокого поведінки з військовополоненими, депортації та масових страт. Вони також є важливими для експертного аналізу наслідків обстрілів, ракетних ударів та авіаційних бомбардувань тощо.

Отже, врахування положень вищезазначених міжнародних договорів у процесі судово-експертної діяльності є запорукою ефективного розслідування воєнних злочинів та притягнення винних до відповідальності. Це не лише підвищує якість доказової бази, але й забезпечує її відповідність міжнародним стандартам, що є необхідною умовою для правосуддя на глобальному рівні.

Документування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та інших порушень міжнародного права вимагає комплексного підходу та дотримання загальноприйнятих стандартів доказування. Зважаючи на складність збору

матеріалів та їх дослідження вкрай важливим є налагодження міжнародної співпраці.

Актуальними напрямками співпраці судових експертів з міжнародними установами, на наш погляд, є:

- спільне документування та розслідування воєнних злочинів;
- обмін досвідом з міжнародними судово-експертними установами, зокрема Міжнародною комісією з питань зниклих безвісти (ICMP), INTERPOL, Європейською мережею судової експертизи (ENFSI);
- технічна допомога, зокрема спільне впровадження новітніх технологій (наприклад, цифрова реконструкція місць злочинів, експертиза супутникових знімків та ін.) та ін.

Україна має позитивний досвід міжнародної співпраці з різними міжнародними організаціями. Так, судово-експертні установи України є членами Європейської мережі судово експертних установ (European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI). Експерти Нідерландського інституту судової експертизи (NFI) брали участь у роботі Спільної слідчої групи (Joint Investigation Team, JIT) у складі представників України, Нідерландів, Малайзії, Австралії та Бельгії під час розслідування обставин катастрофи пасажирського авіалайнера Boeing-777 рейсу MH17 Малайзійських авіаліній 17 липня 2014 року. На територіях України, звільнених з-під окупації російської армії (Буча, Гостомель, Ірпінь і ін.), уже сьогодні вдається реалізовувати спеціальний механізм правосуддя, що полягає у спільній роботі національних та міжнародних фахівців: експертів, слідчих, прокурорів та суддів зі збору об'єктивних і неупереджених доказів грубого порушення міжнародних законів і звичаїв ведення РФ війни в Україні [8, с. 206-207].

Співпраця з міжнародними експертними установами дозволяє опанувати передові методики дослідження, сприяє гармонізації судово-експертної практики та підвищенню якості зібраних доказів, що вкрай важливо для подальшого розгляду справ як у національних, так і міжнародних судах.

Вищевикладене вказує на те, що в сучасних умовах перед судовими експертами ставиться ряд важливих завдань:

- впровадження сучасних методик досліджень, що відповідають міжнародним стандартам;
- активна співпраця з міжнародними експертними установами та слідчими органами;
- документування воєнних злочинів із дотриманням вимог доказовості та об'єктивності;
- вдосконалення нормативно-правової бази судово-експертної діяльності в умовах збройного конфлікту.

Належне виконання даних завдань вимагають від судових експертів підвищеного рівня професійної підготовки, оперативності та точності у проведенні експертиз, адаптації до складних умов роботи, що нерідко супроводжуються ризиками для життя, обмеженим доступом до місць скоєння злочинів та руйнуванням доказової бази. Вони повинні діяти відповідно до норм

міжнародного гуманітарного права щоб їхні висновки могли бути використані не лише в національних судах, а й у міжнародних судових інстанціях для притягнення воєнних злочинців до відповідальності.

Список використаних джерел:

1. [Про судову експертизу](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/conv#Text): Закон України від 25.02.1994 року № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/conv#Text>.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/conv#n10066>.
3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Інструкція. Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 року № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/conv#Text>.
4. [Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text): Статут. ООН. Міжнародний документ від 17.07.1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
5. Основні положення Женевських конвенції та Додаткових протоколів до них. Міжнародний Комітет Червоного Хреста. 2023. URL: https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2023/11/0365_154-ebook.pdf.
6. Rome Statute of the International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>.
7. The Rules of Procedure and Evidence of the International Criminal Court. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/F1E0AC1C-A3F3-4A3CB9A7B3E8B115E886/140164/Rules_of_procedure_and_Evidence_English.pdf
8. Негребецький В. Перспективи європейського міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/246/6941/14447-1>.